

Werkgroepen

Sprinkhanen en krekels (Orthoptera: 0046)

De sprinkhanenwerkgroep blijft na afsluiten van het atlas-project behoorlijk actief. Diverse waarnemers sturen jaarlijks formulieren en bestanden op. Dit levert toch steeds weer aanvullingen op de verspreidingspatronen en interessante nieuwe waarnemingen op, zoals onder andere tot uiting komt in het op stapel staande nummer van de Nederlandse Faunistische Mededelingen. Ik wil daarom eenieder vragen om de gegevens niet in de opschrijfboekjes te laten staan, maar ze door te geven aan EIS-Nederland.

Een greep uit de actuele activiteiten en nieuwtjes met betrekking tot sprinkhanen:

- Momenteel wordt een rapportage afgerond over het voorkomen van de rode-lijstsoorten in de provincie Gelderland.
- De officiële rode lijst voor de sprinkhanen werd op 2 april van dit jaar gepubliceerd in de Staatscourant.
- De sprinkhanen worden voorlopig niet opgenomen in het Netwerk Ecologische Monitoring.
- Dit jaar werd een studie gestart naar de levensvatbaarheid en populatieontwikkeling van de rosse sprinkhaan bij Schin-op-Geul, Limburg.
- In het nieuwe Handboek Natuurvriendelijke Oevers zullen ook de sprinkhanen vertegenwoordigd zijn.
- Alle drie populaties van de wrattenbijter zijn bezocht. Roel van Ekeris vond een belangrijke nieuwe deelpopulatie op de Hoge Veluwe. Hier werden enkele tientallen dieren waargenomen, onder andere door de deelnemers van het sprinkhanenweekend van Saltabel.
- Binnenkort zal een speciaal nummer van de Nieuwsbrief Saltabel uitkomen: de voorlopige verspreidingsatlas van België.
- Bij het ministerie van LNV is een projectvoorstel ingediend om de meest bedreigde populaties sprinkhanen te bestuderen en beschermingsmaatregelen te treffen.

Roy Kleukers

Snuitkevers (Curculionoidea: 0042)

De afgelopen periode is, net als in de voorgaande, weer vooral gewerkt aan de uitbreiding van het databestand met gegevens van collecties en inventarisaties. De collectie van de vakgroep Entomologie van de Landbouwwuniversiteit is bijna verwerkt en de komende winter zal verder worden gewerkt aan de collecties van het Zoölogisch Museum van Amsterdam en van het Nationaal Natuurhistorisch Museum van Leiden. Deze zomer hebben we (K. Alders & Th. Heijerman) een inventarisatie uitgevoerd op Vlieland. Van april tot eind oktober hebben verspreid over het eiland 25 series bodemvallen gestaan, elk bestaande uit 5 vallen, en voorzien van formaline. Daarnaast zijn aanvullende handvangsten verricht. Naast

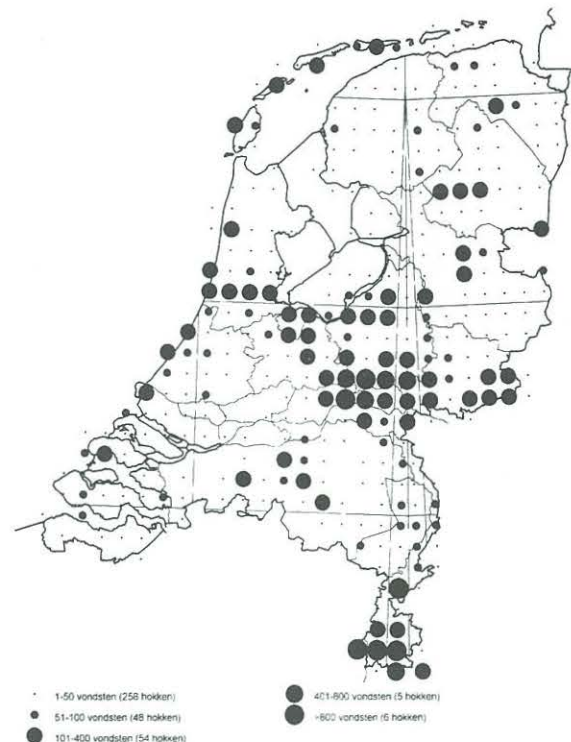

Fig. 1. Aantallen records van snuitkevers per 10 x 10 kmhok.

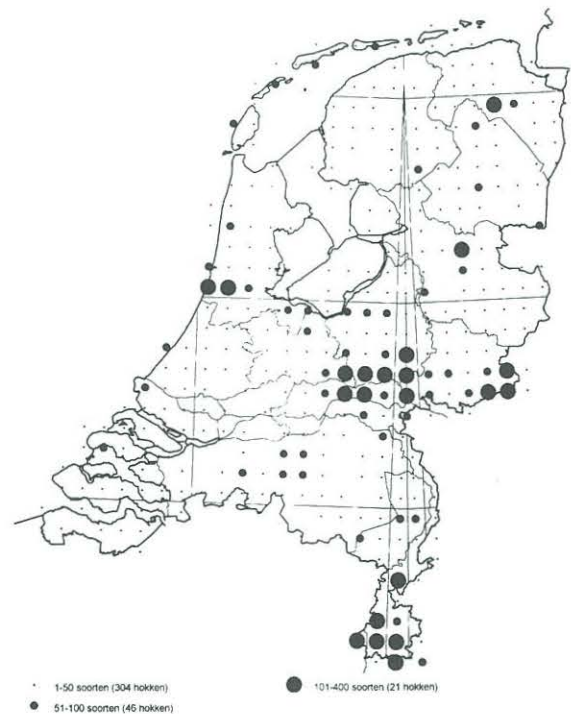

Fig. 2. Aantallen soorten snuitkevers per 10 x 10 kmhok.

snuitkevers zijn ook loopkevers verzameld en tevens een aantal andere groepen. De snuit- en loopkevers zijn groten-deels op naam gebracht, maar de gegevens zijn nog niet allemaal ingevoerd.

De gegevensbestanden bevatten op dit moment ruim 32.000 records van ruim 115.000 exemplaren snuitkevers. Bij het vorige overzicht in de nieuwsbrief van maart 1998, bedroeg het aantal records 20.000. Figuur 1 geeft een overzicht van aantallen records per 10 x 10 kmhok (UTM). In deze figuur zijn dezelfde symbolen gebruikt als in de figuur bij het vorige overzicht. Nog steeds hebben de hokken GS03 (omgeving Wijlre) en FT75 (omgeving Wageningen) het hoogste aantal records, nl. 2867 en 2685 respectievelijk. Figuur 2 geeft per 10 x 10 kmhok het aantal soorten snuitkevers weer. Wat dit aantal betreft staat hok GS03 (Wijlre) op de tweede plaats met 235 soorten; hok FT86 (ook omgeving Wageningen) staat aan de top met maar liefst 256 soorten.

Theodoor Heijerman

Duizendpoten en miljoenpoten (Myriapoda: 0054)

De groep Myriapoda omvat de orden Chilopoda (duizendpoten), Symphyla (dwergduizendpoten), Diplopoda (miljoenpoten) en de Pauropoda. Aan de duizend- en miljoenpoten is het afgelopen jaar niet zoveel veldwerk besteed. De actieve werkgroepsleden verbleven in het buitenland of zaten thuis te schrijven aan artikel of boek. Zo is 12 november het boek 'Paardenbijters en mensentreiters' verschenen. Dit boek over de veelpoters van Amsterdam is samengesteld door M. Melchers, M. Soesbergen en G. Timmermans. De werkgroep is de afgelopen jaren nauw betrokken geweest bij het inventariseren van duizend- en miljoenpoten en pissebedden in en om Amsterdam. Overzichtelijke verspreidingskaartjes geven per soort het voorkomen in het onderzochte gebied weer. De wisselwerking tussen stad en haar directe omgeving, in totaal 432 km², op de verspreiding van deze bodemfaunagroepen kon onderzocht worden. Het boek is uitgegeven door Schuyt & Co.

Het komende jaar zal het inventariseren van deze bodemfaunagroepen weer voortvarend opgepakt worden. Het ligt in de bedoeling twee weekeinden te organiseren om duizend- en miljoenpoten te inventariseren, in mei in het noorden van Groningen of Friesland en in september in de Achterhoek. Het noorden van Groningen en Friesland zijn nog witte vlekken op de verspreidingskaart. In de Achterhoek willen we de westelijke grens van het areaal van *Chromatoiulus projectus*, een oostelijke miljoenpoot, in Nederland wat nauwkeuriger vaststellen. Hoe noordelijk komt *Tachypodoiulus niger* eigenlijk voor? Ook een aantal duizendpoten, onder meer *Lithobius dentatus*, *L. pelidnus*, *L. muticus*, bereiken in de Achterhoek hun noordelijke verspreidingsgrens. Wijkt hun biotoopkeuze in deze streek erg af van die in Zuid-Limburg? De exacte data zijn nog niet bekend, maar mocht je interesse hebben laat het dan even weten.

Over het voorkomen en de oecologie van Symphyla en Pauropoda in Nederland is weinig bekend. Er zijn voor onze fauna maar enkele Symphyla bekend met *Scutigera*

immaculata als de meest algemene vertegenwoordiger. Pauropoda zijn voor ons land nog nooit gemeld maar blijken wel voor te komen. Recentelijk zijn voor beide groepen nieuwe soorten gevonden. Op basis van deze waarnemingen, aangevuld met literatuuronderzoek, is in samenwerking met Ulf Scheller in Zweden voor beide groepen een soortenlijst gemaakt van soorten die hoogst waarschijnlijk in Nederland zijn aan te treffen. Via gericht zoeken zal getracht worden de desbetreffende soorten te achterhalen. Voor geïnteresseerden zijn de lijsten bij mij verkrijgbaar.

Duizendpoten: 40 soorten; 3047 waarnemingen

Miljoenpoten: 47 soorten; 4687 waarnemingen

Matty Berg

Landpissebedden (Crustacea: Isopoda: Oniscidea: 0056)

Na het verschijnen van de voorlopige verspreidingsatlas van de Nederlandse terrestrische Isopoda (waaryan, evenals van de verspreidingsatlas Nederlandse Chilopoda en Diploda, nog exemplaren verkrijgbaar zijn) en de pissebeddentabel is het relatief stil geweest rond de werkgroep. Veel van het materiaal dat de afgelopen jaren verzameld is in en rond Amsterdam (zie Myriapoda) en de Ooypolder in Nijmegen (Hay Wijnhoven) wordt op dit moment bestudeerd en/of bewerkt. Een van de leuke waarnemingen van het afgelopen jaar is een vangst van *Porcellium conspersum*. Vanaf de start van de werkgroep in 1990 was deze voor Nederland zeldzame pissebed niet meer door leden van de werkgroep waargenomen. Dit jaar kon een nieuwe vindplaats voor de soort genoteerd worden in Zuid-Limburg.

Landpissebedden: 36 soorten; 9586 waarnemingen.

Matty Berg

Primitieve insecten (Apterygota: 0057)

De groep Apterygota omvat vijf bodembewonende orden: Zygentoma (zilversjjes), Archaeognatha (franjestarten), Diplura (tweestaarten), Protura (beentasters) en Collembola (springstaarten). Met name aan de laatste groep is het afgelopen jaar veel aandacht besteed. Er is hard gewerkt aan de voorlopige soortenlijst van Nederlandse Collembola. De lijst omvat op het ogenblik 204 soorten springstaarten en kan hopelijk volgend jaar gepubliceerd worden. De nieuwste inzichten in de nomenclatuur en systematiek van Collembola, die nog steeds aan grote veranderingen onderhevig zijn, zijn in de naamlijst verwerkt. Een eerste zeer voorlopige versie van de naamlijst, gebaseerd op gegevens uit de literatuur en museumcollecties, is op internet te vinden (adres: <http://www.geocities.com/~fransjanssens/>). Een groot aantal soorten aanwezig in de museumcollecties moet nog gecontroleerd worden. Dit werk zal het komend jaar de meeste tijd in beslag gaan nemen.

In samenwerking met Belgische collembologen is gestart met het schrijven van een Nederlandstalige springstaartentabel. Met de tabel zal het mogelijk zijn Nederlandse en Belgische Collembola tot op genusniveau op naam te brengen. Er is gekozen voor het genusniveau en niet het soortniveau omdat nog lang niet duidelijk is wat er in België en Nederland aan soorten voorkomt of is te verwachten. Per genus wordt doorverwezen naar goede determinatieliteratuur waarmee het mogelijk moet zijn tot op de soort te determineren. De familietabel is bijna af, en aan de genustabellen wordt druk geschreven. De tabel zal tevens een inleiding geven op het veldwerk, prepareertechnieken en het gebruik van chaetotaxie van lichaamssegmenten, monddelen en poten, onontbeerlijk voor het determineren van deze lastige groep bodemfauna.

De systematiek en taxonomie van Collembola is op het ogenblik volop in beweging. Hierdoor is de standaardliteratuur voor het determineren van Collembola sterk aan veroudering onderhevig. De belangrijkste standaardboeken die tot nu toe gebruikt worden voor het determineren van Collembola zijn de werken van J. Stach (1947-1963, *The Apterygota fauna of Poland in relation to the world-fauna of this group of insects*, Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków), A. Pallisa (1965, *Insekten I, Teil Apterygota Ordnung Springschwänze Collembola*, Die Tierwelt Mitteleuropas, IV Band, Lief. 1a, Jena), H. Gisin (1960, *Collembolenfauna Europas*, Museum D'Histoire Naturelle, Genève) en A. Fjellberg (1980, *Norwegian Collembola*, Norsk Entomologisk Forening). Alleen de laatste twee boeken zijn nog verkrijgbaar in de boekhandel.

Recentelijk zijn er drie boeken over Collembola verschenen die het vermelden waard zijn.

Jordena, R. et al. 1997. *Collembola Poduromorpha. Fauna Iberica Vol. 8*, pp 1-807. Museo Nacional de Ciencias Naturales, Madrid (ISBN 84-00-07644-3). In dit boek worden de primitieve springstaarten behandeld. Het boek, in het Spaans, is degelijk en de tekeningen zijn werkelijk zeer fraai. Het is bruikbaar voor onze fauna, al staan niet al onze soorten erin vermeld, en is waardevol voor het opsporen van nieuwe zuidelijke soorten.

Fjellberg, A. 1998. *Collembola Poduromorpha. Fauna Entomologica Scandinavica 35*: 1-183. Brill, Leiden (ISBN 90 04 11241 3). Dit nieuwe deel in de serie *Fauna Entomologica Scandinavica* behandelt 161 soorten Poduromorpha die zijn waargenomen in Scandinavië, met inbegrip van de Faeröer, IJsland en Denemarken. Meer dan 600 tekeningen illustreren de sleutels en beschrijvingen van de soorten. Informatie over de verspreiding en oecologie van de soorten is opgenomen. Het boek is met name waardevol omdat voor het eerst de labiale palp, een nieuw morfodiagnostisch kenmerk, in detail wordt beschreven. Bijna al onze soorten binnen de Poduromorpha staan in het boek.

Hopkin, S. 1997. *Biology of the Springtails (Insecta: Collembola)*, pp 1-330. Oxford University Press, Oxford (ISBN 0-19-854084-1). Dit boek behandelt classificatie, gedrag, fysiologie, evolutie, oecologie en oecotoxologie van springstaarten. Een complete lijst met alle tot nu toe beschreven springstaartengenera is in het boek opgenomen evenals referenties van soortenlijsten voor de meeste Europese

landen. Het boek bevat meer dan 2500 verwijzingen naar springstaartenliteratuur en is daarmee het belangrijkste boek na het review van Salmon uit 1962.

In 1994 is het Duitse tijdschrift *Abhandlungen und Berichte des Naturkundemuseums Görlitz* begonnen met een nieuwe serie getiteld: *Synopsis on Palaearctic Collembola*. Gezien de recente ontwikkelingen in de taxonomie van Collembola is het ondoenlijk geworden een nieuw standaardwerk te schrijven dat alle Europese Collembola omvat ($\pm$ 2700 soorten). In plaats daarvan is met de serie een begin gemaakt met het publiceren van noodzakelijke revisies van families waarvan de taxonomie het laatste decennium sterk aan verandering onderhevig is geweest. Het eerste deel dat is verschenen behandelt de lastige subfamilie Tullbergiinae Bagnall, 1935 (Zimdars, B. & Dunger, W. 1994. – *Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz* 68 (4): 1-71). Alle Palearctische soorten (113 soorten in totaal) kunnen met de tabel op naam gebracht worden. Volgend voorjaar zal waarschijnlijk een artikel over de Palearctische Sminthuridae verschijnen.

Matty Berg

Nieuw adres:

Vrije Universiteit

Afdeling Dieroecologie

De Boelelaan 1087

1081 HV Amsterdam (020-4447077)[berg@bio.vu.nl]

Libellen (Odonata: 1504)

De werkgroep libellen van EIS-Nederland wordt gevormd door de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (NVL). De vereniging is in 1997 opgericht en kende een succesvolle start: ruim 300 personen zijn lid, de nieuwsbrief en het tijdschrift *Brachytron* worden alom goed ontvangen en excursies en weekenden worden goed bezocht. Niet onbelangrijk binnen de vereniging is het e-mailsysteem. Vele tientallen mensen zijn hierbij aangesloten en zijn daardoor gedurende het veldseizoen op de hoogte van al het kersverse libellennieuws. Aanmelden kan, ook door niet-leden, door een mailtje te sturen naar: whydah@wxs.nl.

Naast de NVL zijn ook het EIS-bureau en De Vlinderstichting druk aan het werk met libellen. In goede samenwerking heeft ieder zijn eigen niche gevonden en in tal van projecten wordt ook samengewerkt. Zo wordt, samen met het Natuurhistorisch Genootschap, gewerkt aan het atlasproject van de provincie Limburg. De komende jaren wordt geprobeerd de hele provincie op kilometerhokniveau te inventariseren. Een voorlopige atlas is inmiddels verschenen en zal zeker een stimulans aan het project geven.

Doordat libellen de laatste jaren steeds meer aandacht krijgen van beleidsmakers (overheid en terreinbeheerders) worden aan EIS en De Vlinderstichting ook meer betaalde opdrachten verleend op het gebied van libellen. Het omvangrijke bestand met waarnemingen wordt dan ook regelmatig geraadpleegd. Een voorbeeld hiervan is de opdracht van de provincie Gelderland om een rapportage te maken van de rode-lijstsoorten in deze provincie.

In 1998 is het landelijk meetnet libellen officieel van start

gegaan. Dit monitoringproject wordt gecoördineerd door De Vlinderstichting en enige tientallen vrijwilligers tellen in de loop van het seizoen iedere twee weken libellen op vaste routes. Om tot goede resultaten te komen zijn meer routes nodig en iedereen die interesse heeft om deel te nemen wordt dan ook gevraagd contact op te nemen met De Vlinderstichting.

Het EIS-bureau heeft ook diverse libellenprojecten onder haar hoede. Los van het beheer van de databank wordt er druk aan de atlas van de Nederlandse libellen gewerkt. De redactie hoopt eind dit jaar of begin 1999 het manuscript af te ronden. Een ander belangrijk onderwerp is de Rode lijst. Het enige tijd geleden afgeronde basisrapport is nu door het ministerie van LNV samengevat in het zogenoemde Rode boekje. In dit boekje wordt een korte toelichting gegeven op de officiële publicatie van de Rode lijst in de staatscourant van 2 april j.l. Begin volgend jaar vindt de presentatie plaats.

Michiel van der Weide

Kokerjuffers (Trichoptera: 1580)

Activiteiten met betrekking tot kokerjuffers (schietmotten) bestaan de laatste jaren voornamelijk uit het verwerken van vindplaatsgegevens die mij door vele enthousiaste onderzoekers worden toegestuurd. Dit heeft onder andere geresulteerd in de lijst van kokerjuffers in Entomologische Berichten 55 (10): 149-156, 1995.

De vindplaatsen worden door mij op EIS-kaartjes gezet en met bronvermelding opgeslagen. Dit systeem is bepaald niet up-to-date, maar geeft wel een steeds completer beeld.

Een probleem is de determinatie van larven van een aantal soorten, zeker bij jongere stadia. Helaas worden er praktisch geen adulten meer gevangen/gedetermineerd. Als dit wel gebeurt blijken er interessante vondsten te worden gedaan, zoals onlangs door Dr. Botosaneanu in de Achterhoek.

De tabel voor larven, waarmee ik al jaren bezig ben, vordert slecht. Gelukkig verschijnen er steeds meer uitstekende determinatietabellen, zodat men altijd wel uit de voeten kan. Het gaat hier met name om Wallace et al. (1990), Edington & Hildrew (1995), Waringer & Graf (1997, met prachtige foto's) en Pitsch (1993, met zeer goede tekeningen). De referenties zijn bij de publicaties op p. 8 te vinden.

In Nederland niet voorkomende soorten, en soorten die wel in Nederland voorkomen maar niet in deze tabellen staan, zijn in mijn artikeltje in Entomologische Berichten te vinden, d.w.z. de namen.

Hieronder volgt een lijstje van doelsoorten, zoals dat begrip gehanteerd wordt door het IKC-Natuurbeheer ten behoeve van ecosysteemvisies. Een doelsoort voldoet aan ten minste twee van de volgende drie criteria.

I-soorten vertonen t.o.v. de mondiale verspreiding een belangrijke positie in Nederland. T-soorten vertonen een dalende trend in hun voorkomen in Nederland. Z-soorten zijn in Nederland zeldzaam.

Het I-criterium is bepaald t.o.v. de beide Duitse deelstaten, die aan de Nederlandse oostgrens grenzen en aan België. Naar mijn mening is het een zeer belangrijk criterium voor in ons land algemene soorten die in de genoemde deelstaten en België bedreigd zijn. Ze zijn dan nooit Z en (gelukkig) ook niet T, maar wel van belang voor het beleid/beheer. Het gaat steeds om soorten van ondiepe, stilstaande wateren.

ITZ komt daarom niet voor, want als er nog maar één of een paar vindplaatsen over zijn, valt er in nationaal verband niet veel aan bescherming (van kokerjuffers) te doen, tenzij het een duidelijk (hydrologisch) afgebakend gebied betreft.

ITZ-soorten Trichoptera

<i>Hydroptila sparsa</i>	tz
<i>Hydroptila tineoides</i>	tz
<i>Psychomyia pusilla</i>	tz
<i>Hydropsyche instabilis</i>	tz
<i>Oligostomis reticulata</i>	tz
<i>Odontocerum albicorne</i>	tz
<i>Triaenodes simulans</i>	tz
<i>Erotesis baltica</i>	iz
<i>Athripsodes albifrons</i>	tz
<i>Ceraclea nigronervosa</i>	tz
<i>Oecetis notata</i>	tz
<i>Paroecetis struckii</i>	iz
<i>Limnephilus fuscicornis</i>	tz
<i>Limnephilus incisus</i>	it
<i>Limnephilus stigma</i>	tz
<i>Limnephilus subcentralis</i>	iz
<i>Anabolia brevipennis</i>	tz
<i>Lepidostoma hirtum</i>	tz
<i>Lasiocephala basalis</i>	tz

Bert Higler